

**LENKŲ TAUTINĖS
MAŽUMOS LIETUVOJE
SVIETIMAS.
SITUACIJOS APŽVALGA**

2021

PARENGĖ:
Renata Jankūnaitė
Agnė Župerkaitė

Kurk
Lietuvai

Lietuvoje	2020/2021	Dalis, proc.
Iš viso mokyklų Lietuvoje:	971	100%
Iš viso mokinių Lietuvoje:	334 386	100%
Iš jų: tautinių mažumų BU mokyklos		
102	10,5%	
lenkų	46	4,7%
rusų	27	2,8%
kitos	29	3%
Mokiniai tautinių mažumų mokyklose:	31 502	9,4%
lenkų	9 119	2,7%
rusų	12 552	3,8%
kiti	9 831	2,9%

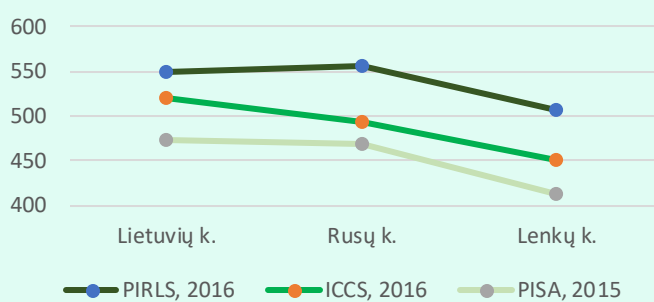
Parengė Renata Jankūnaitė ir Agnė Župerkaitė

Vilnius, 2021

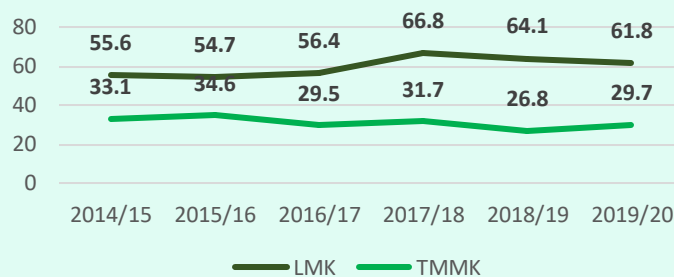
Mokyklos tautinių mažumų mokomąja kalba (TMMK) – svarbi Lietuvos švietimo sistemos dalis. Tautinių mažumų Lietuvoje švietimo klausimas plačiai nagrinėjamas nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – mokinių teisė mokytis savo gimtąja kalba užtikrinama LR Konstitucijoje. Ataskaitas ir apžvalgas šia tema ruošia tiek Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, tiek kitos valstybinės institucijos ir nepriklausomi stebėtojai (žr. šaltinius: *Tautinių mažumų švietimo būklės analizė* (2018), *Vilniaus 2040* (2020), *Švietimas šalyje ir regionuose. Mokinių pasiekimų atotrūkis* (2019), NŠA ir ŠVIS statistiniai duomenys).

REZULTATAI: mokyklose TMMK situacija yra prastesnė negu mokyklose lietuvių mokomąja kalba (LMK), ką rodo įvairių tarptautinių tyrimų bei lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio egzamino rezultatų vidurkiai. **Statistiniai duomenys atskleidžia, jog vienas iš tų lemiančių veiksnių – kaimų ir miestų mokyklų atskirtis.**

Pav. 1: Rezultatų vidurkis pagal mokomąją kalbą

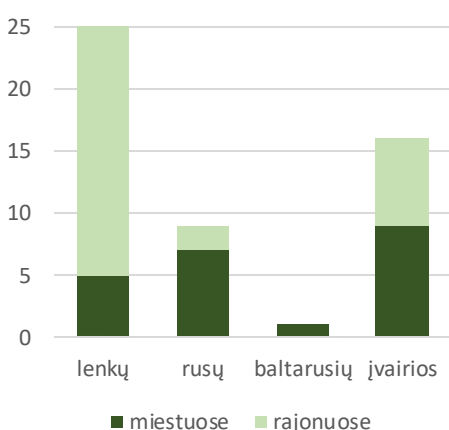

Pav. 2: Lietuvių k. ir lit. VBE. Rašybos taisyklingumo įvertinimų vidurkis, proc.

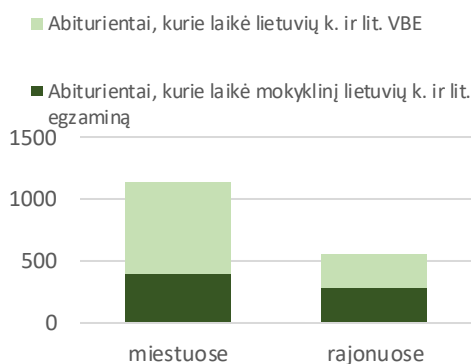

Šaltinis: *Tautinių mažumų švietimo būklė, problematika, sprendimai. Dr. Barbaros Stankevič pristatymas ŠMSM, 2020.*

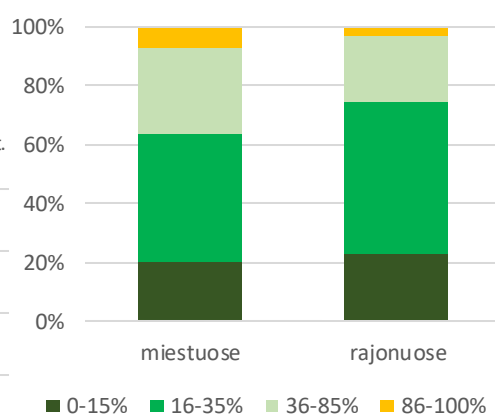
Pav. 3: Gimnazijų skaičius pagal mokomąją kalbą (2021)

Pav. 4: Abiturientų liet. k. ir lit. egzamino pasirinkimai mokyklose TMMK (2021)

Pav. 5: Abiturientų iš mokyklų TMMK lietuvių k. ir lit. VBE rezultatai (2021)

Šaltinis: NŠA, 2021.

ESMINIAI FAKTAI

- ✓ Dauguma mokyklų TMMK Lietuvos rajonuose yra lenkų mokomąja kalba. Mokyklos rusų mokomąja kalba dažniausiai sutelktos miestuose, o ne rajonuose. Tad lenkų tautinės mažumos švietimo klausimas rajonuose yra specifinis ir reikalauja atskiro dėmesio bei priemonių.
- ✓ Tik apie pusę vaikų iš lenkakalbių šeimų lanko mokyklas lenkų mokomąja kalba (Masoit, 2019).
- ✓ Žemas SEK: 2017 m. nemokamas maitinimas skirtas: mokyklose lenkų mokomąja kalba – 24% mokinių, lietuvių mokomąja kalba – 14,1%, rusų mokomąja kalba – nebuvo (NŠA, 2019).
- ✓ 2013 m. – suvienodintas lietuvių kalbos ir literatūros egzaminas. Tautinių mažumų abiturientų rezultatai suprastėjo: 2012 m. egzamino neišlaikė 6,2%, o 2020 m. – 19,2% (Vilniaus kraštas 2040, 2020).
- ✓ Lietuvių kalbos valandų skaičius per metus:

1 klasė: mokyklos TMMK – 175 val./m.m. < mokyklos LMK – 280 val./m.m.

12 klasė: mokyklos TMMK – 455 val./m.m. > mokyklos LMK – 350 val./m.m.

- **ICCS** – angl. *International Civic and Citizenship Education Study* – Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas
- **MK** – mokomoji kalba
- **LMK** – mokyklos lietuvių mokomąja kalba
- **LSD** – Lietuvos statistikos departamentas
- **NEC** – Nacionalinis egzaminų centras
- **NMPP** – nacionalinis mokinių pasiekimų patikrinimas
- **NŠA** – Nacionalinė švietimo agentūra
- **PIRLS** – angl. *Progress in International Reading Literacy Study* – tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas
- **PISA** – angl. *Programme for International Student Assessment* – tarptautinis švietimo tyrimas, kurio tikslas įvertinti mokinių žinias ir gebėjimus
- **PUPP** – pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas
- **SEK** – socialinis, ekonominis ir kultūrinis kontekstas
- **ŠMSM** – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
- **ŠVIS** – Švietimo valdymo informacinė sistema
- **TIMSS** – angl. *Trends in International Mathematics and Science Study* – tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų tyrimas
- **TM** – tautinė mažuma
- **TMMK** – mokyklos tautinių mažumų mokomąja kalba
- **VBE** – valstybinis brandos egzaminas

Šios apžvalgos **tikslas** – pristatyti tautinių mažumų Lietuvoje bendrą statistiką, koncentruojantis į lenkų tautinę mažumą ir jos švietimo klausimus, atsižvelgiant į žemesnius pasiekimus (šalies mastu) mokyklose lenkų mokomąja kalba. Apžvalgoje pristatoma detali ir susisteminta lenkų tautinės mažumos švietimo būklė, kartu pateikiant ir bendrą Lietuvos tautinių mažumų švietimo kontekstą.

Analizė padės identifikuoti mokyklų lenkų mokomąja kalba problematiką, kuri ir lemia rezultatus, rodančius atskirtį.

Išskirtos probleminės sritys leis nustatyti **antrosios analizės kryptį ir eigą**.

Apžvelgtos temos:

- ✓ Lietuvos piliečių tautinė sudėtis ir bendra lenkų tautinės mažumos situacija (5 psl.)
- ✓ tautinių mažumų Lietuvoje švietimo ypatumai (7 psl.)
- ✓ tautinių mažumų švietimo teisinė bazė (9 psl.)
- ✓ Lietuvos ugdymo įstaigų statistika (13 psl.)
- ✓ lietuvių kalbos ir literatūros VBE rezultatų apžvalga (15 psl.)
- ✓ tarptautinių tyrimų Lietuvos mokyklose duomenys (20 psl.)
- ✓ strateginių dokumentų dėl tautinių mažumų švietimo santrauka (29 psl.)

1. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis

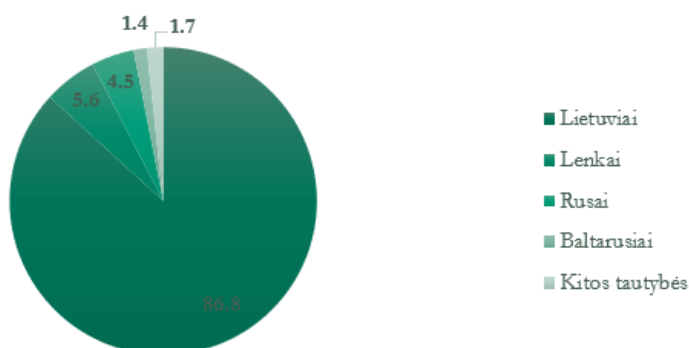
Lietuva yra daugiatautė valstybė, kurioje gyvena 2,8 milijono gyventojų. Didžiąją šalies gyventojų daugumą sudaro vientisa etninė grupė – lietuviai. Skaičiuojama, jog jau daugiau nei šimtmetį keturi penktadaliai Lietuvos gyventojų yra lietuvių tautybės asmenys. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2018 metais beveik 14% nuolatinių Lietuvos gyventojų priklausė įvairioms tautinėms mažumoms. Paskutinio gyventojų surašymo duomenimis, gausiausios Lietuvoje gyvenančios tautinės mažumos yra lenkai (6,6%) ir rusai (5,8%) (TMS būklės analizė, 2018).

2. Lenkų tautinė mažuma Lietuvoje

Lenkai – didžiausia tautinė mažuma Lietuvos valstybėje (žr. 5 pav.). 2011 m. surašymo duomenimis, šalyje gyveno kiek daugiau nei 200 000 lenkų tautybės asmenų.

5 pav. Lietuvos gyventojai pagal tautybę, 2018 m.

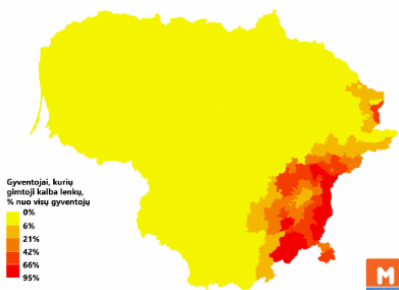
Lietuvos gyventojai pagal tautybę, dalis proc., 2018 m.

Šaltinis: Tautinių mažumų švietimo būklės analizė pagal LSD, 2018

Lietuvos Respublika susideda iš apskričių (stambiausias administracinis vienetas) bei savivaldybių. Didžiausia lenkų kilmės gyventojų koncentracija – pietryčių Lietuvoje, žr. 6 pav. (Vilniaus kraštas 2040, 2020). Šią **Vilniaus apskritį** sudaro Vilniaus miesto, Vilniaus, Šalčininkų, Trakų ir Švenčionių rajonų savivaldybės.

6 pav. Gyventojų, kurių gimtoji kalba lenkų, pasiskirstymas Lietuvoje

Šaltinis: <https://mapioziai.lt/lenku-tautine-mazuma-lietuvoje/>

Demografiniu požiūriu, tik Vilnius ir Vilniaus rajonas pasižymi teigiamu migracijos balansu. Kiti Vilniaus krašto rajonai, tankiai apgyvendinti lenkų tautinės mažumos, palaipsniui praranda gyventojus (visgi pastaruoju metu šis procesas sulėtėjo net ir šioje teritorijoje). Gyventojų skaičiaus mažėjimas minėtose savivaldybėse yra sąlygotas pastarųjų priežasčių: emigracija bei žmonių mobilumas (darbo paieškų ar ekonominės gerovės tikslais), žemi gimstamumo rodikliai, bendras visuomenės senėjimas (Vilniaus kraštas 2040, 2020).

Anot „Vilnijos 2040“ autorių, istoriniu požiūriu, **„Vilniaus lenkiškumas“** yra surištas su **„saviškumo“ samprata**. Šios bendruomenės nariai jaučiasi esantys lenkai, kurie visuomet gyveno Lietuvoje., „lenkiškumas“ kyla iš jausmo, kad esi lenkas, o „vietiškumas“ – iš šimtmečiais nekeistos gyvenamosios vietos ir būtinybės kalbėti net keliomis kalbomis (p. 18). Lietuvos lenkai dažniausiai tapatinasi su šiuo regionu (**Vilniaus kraštu** arba, kitaip įvardijant, **Vilnija**), taip pat su konkrečia gyvenamąja vieta: jie Lietuvą laiko savo tėvyne.

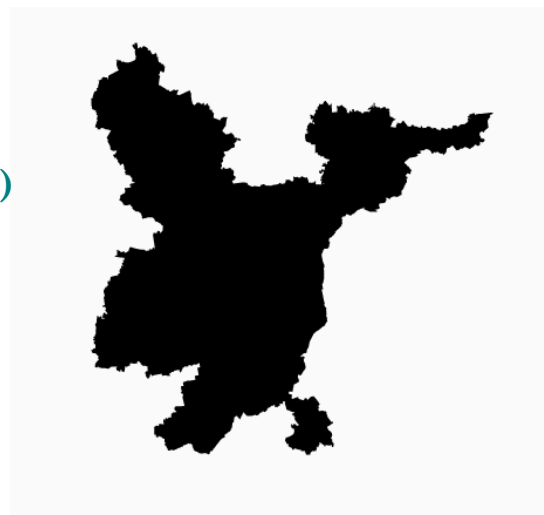
Vilniaus lenkiškumas

- ▲ Šių piliečių tapatinimasis su **Lenkija** atsispindi per kitas jų vertybes, kaip **kalba** ar **istorija**.
- ▲ Lenkų kalba tampa vienu iš svarbiausių faktorių, lemiančių unikalią Lietuvos lenkų tapatybę. 2011 m. gyventojų surašymas parodė, kad **77,07% lenkų savo gimtąja kalba laiko lenkų kalbą**, vos apie 10% gimtąja kalba įvardija rusų kalbą, ir tik 9% – lietuvių kalbą (Vilniaus kraštas, 2040, 2020).

Vilniaus kraštas = Vilnija

Vilnija = pietryčių Lietuva (Vilniaus apskritis)

Vilnius, Vilniaus ir Šalčininkų rajonai, dalinai – Trakų, Švenčionių, Širvintų ir Molėtų rajonai, Elektrėnų ir Druskininkų savivaldybės

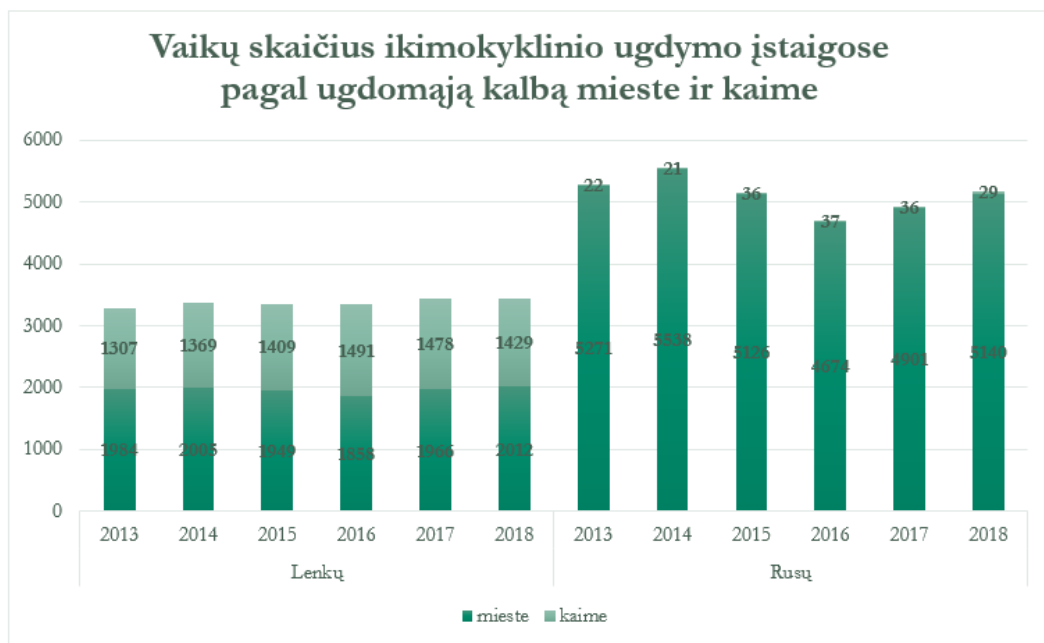
3. Tautinės mažumos Lietuvoje ir jų švietimas

Europos mastu, **Lietuvos tautinių mažumų švietimo politika** buvo ir yra vertinama kaip **viena iš liberaliausių** (TMS būklės analizė, 2018). Švietimas (gimtąja) lenkų kalba turėtų būti pripažįstamas kertiniu akmeniu, siekiant išsaugoti Lietuvos lenkų bendruomenę (Vilnija 2040, 2020; p. 23).

Šiuolaikinė Lietuvos švietimo sistema gali būti vertinama kaip **pasaulinis fenomenas: ugdymas lenkų kalba šiai tautinei mažumai laisvai prieinamas visose ugdymo pakopose**: nuo vaikų darželio iki aukštosios mokyklos (Vilniaus kraštas 2040).

Socialiniu geografiniu požiūriu, lenkų tautinė mažuma gausiau susitelkusi ne Lietuvos miestuose, o rajonuose. Atitinkamai, ir lenkų bendruomenės švietimo centrai dažniausiai veikia atokiose vietose, kurios išsiskiria mažu gyventojų tankumu (žr. 7 pav.). Pažymėtina, jog būtent tai lemia **specifinę Lietuvos lenkų situaciją**: sviri lenkakalbės bendruomenės dalis gyvena atskirtyje. Tuo ji skiriasi nuo rusų tautinės mažumos, kurios atstovai dažniausiai gyvena miestuose, pavyzdžiui, Vilniuje ir Klaipėdoje (ŠVIS).

7 pav. Vaikų skaičius ikimokyklinio ugdymo įstaigose: miestas ir kaimas

Šaltinis: Tautinių mažumų švietimo būklės analizė (2018)

Tokie faktai atskleidžia, jog kiekvienai tautinei mažumai būdinga savita socialinė padėtis, tad ir jų švietimo klausimai bei problemos ne visais atvejais sutampa. Kita vertus, visų Lietuvoje egzistuojančių tautinių mažumų švietimas yra bendrai reglamentuotas valstybiniais įstatymais, įsakymais ir kitais dokumentais. Jų sąrašą ir pagrindinius juose skelbiamus teiginius galima rasti kitame skyriuje.

4. Tautinės mažumos Lietuvoje ir jų švietimas

Lentelėje pristatomi pagrindiniai teisės aktai, apibrėžiantys tautinių mažumų švietimą Lietuvoje.

Tautinių mažumų pagrindiniai teisės aktai	
Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992)	<p>29 straipsnis:</p> <p>Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 45 straipsnis: <p>Piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai.</p>
Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (ratifikuota 2000)	<p>Europos Tarybos ratifikuota konvencija. Įsipareigota imtis reikiamų priemonių visapusiškai ir veiksmingai tautinių mažumų bei tautinės daugumos asmenų lygybei skatinti visose ekonominio, socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo srityse.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 12 straipsnis: <p>Šalys įsipareigoja siekti, kad tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims būtų sudarytos vienodos sąlygos įgyti visų lygių išsilavinimą.</p> <p>Žodis „vienodos“ yra dviprasmiš: jis gali reikšti ir tapačias, ir „nei blogesnes, nei geresnes“ sąlygas, tai yra nediskriminuojančias jokia prasme.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 14 straipsnis: <p>Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisė išsaugoti savo tapatybę gali būti visiškai įgyvendinta tik tuo atveju, kai ugdymo procese jie įgyja tinkamų savo gimtosios kalbos žinių. Tuo pat metu tautinėms mažumoms priklausantys asmenys turi pareigą integruotis į platesniąją visuomenę įgydami tinkamų valstybinės kalbos žinių.</p>

4. Tautinės mažumos Lietuvoje ir jų švietimas

Tautinių mažumų pagrindiniai teisės aktai	
Tautinių mažumų įstatymas (priimtas 1989, pakeistas 1991, negalioja nuo 2010)	<p>Reglamentavo tautinių mažumų asmenų teises ir laisves iki 2010 m.</p> <p>Dokumentas formavo tautinių mažumų politiką po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Įstatymas leidžia suprasti tautinių mažumų teisinio reglamentavimo evoliuciją iki šių dienų.</p> <p>Šiuo metu pagrindinis TM teises reglamentuojantis dokumentas yra Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Visgi yra grįžtama ir prie Tautinių mažumų įstatymo projektų.</p>
Tautinių mažumų švietimą reglamentuojantys teisės aktai	
Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011)	<ul style="list-style-type: none"> • Pagal bendruomenės prašymą savivaldybė laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba arba tautinės mažumos kalbos mokymąsi • Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklose įteisintas tautinės mažumos kalbos mokymas arba mokymas tautinės mažumos kalba • Tautinės mažumos turi teisę steigti šeštadienines ir sekmadienines tautinių mažumų mokyklas <p><i>Pataisa iš 2011:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) skirti daugiau laiko lietuvių kalbos kaip dalyko mokymuisi tautinių mažumų pradinėse ir pagrindinėse mokyklose; 2) pereiti prie vienodos lietuvių kalbos ir literatūros programos visų Lietuvos mokyklų 11–12 klasėse; 3) lietuviškai dėstyti Lietuvos istorijos ir geografijos temas bei pilietiškumo pagrindus; 4) 2013 m. pereiti prie vienodo lietuvių kalbos ir literatūros egzamino visų Lietuvos mokyklų abiturientams <p><i>Pataisa iš 2020:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo programose ne mažiau kaip po 5 valandas per savaitę skiriama ugdymui lietuvių kalba

4. Tautinės mažumos Lietuvoje ir jų švietimas

Tautinių mažumų švietimą reglamentuojantys teisės aktai

Tautinių mažumų švietimo nuostatos (2002)	Apibrėžiami Lietuvos tautinėms mažumoms priklausančių asmenų iki 18 metų amžiaus švietimo principai, tautinių mažumų specifinių švietimo poreikių tenkinimo galimybės
Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas (1995)	<ul style="list-style-type: none"> 12 straipsnis: Visos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos turi išmokyti valstybinės kalbos valstybės nustatyta tvarka.
Įsakymai	
Ugdymo lietuvių kalba bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje tvarkos aprašas (2011)	Reglamentuoja: <ul style="list-style-type: none"> bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklų, kuriose įteisintas mokymas tautinės mažumos kalbos arba mokymas tautinės mažumos kalba, dalies ugdymo proceso organizavimą lietuvių kalba.
Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo (2012)	Apibrėžia gaires, kurias: <ul style="list-style-type: none"> skatina mokyklas reaguoti į vaikus, mokomus tautinių mažumų kalbomis, švietimo problemas ir poreikius.
Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro ir išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinis direktorius įsakymas dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo (2004)	Apibrėžia: <ul style="list-style-type: none"> šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos statusą, paskirtį ir veiklos pagrindus

4. Tautinės mažumos Lietuvoje ir jų švietimas

Kiti dokumentai

Hagos rekomendacijos dėl tautinių mažumų švietimo teisių (1996)

- Primena, kad:

iš žmogaus teisių išplaukia nuostata **laikytis lygybės ir nediskriminavimo principų** taikant tarptautinius instrumentus (**deklaracijas ir konvencijas**), kurie gali būti naudingi tautinių mažumų gyventojams.

- Pateikia:

detalesnes daugiakalbio ugdymo, siūlomo tautinėms mažumoms, organizavimo rekomendacijas (NŠA, 2011):

- 1) **ugdymas tik gimtąja kalba ikimokyklinio ugd**
- 2) **gimtosios ir valstybinės kalbų kaip atskirų dalykų mokymasis bendrojo ugdymo mokykloje;**
- 3) **palaipsnis dalykų, kurių mokomasi valstybine kalba, skaičiaus didinimas pagrindinėje ir vidurinėje mokyklose** (nenurodoma, kiek turinio turėtų būti mokomasi tautinės mažumos ir valstybine kalbomis).

Deklaracija „Dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo“ (2019)

Abi šalys įsipareigojo:

- **intensyviau bendradarbiauti švietimo srityje:**

- 1) rengiant ir **adaptuojant vadovėlius;**
- 2) organizuojant **kvalifikacijos tobulinimą mokytojams;**
- 3) stiprinant **pagalbą mokykloms, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams** ir kt.

- Lietuva ir Lenkija susitarė parengti planą, kaip įgyvendinti deklaracijos nuostatas:

- 1) sukurti darbo grupę, atsakingą už deklaracijos nuostatų realizavimą;
- 2) ne rečiau kaip kartą per metus keistis informacija apie rezultatus.

5. Statistiniai duomenys

5.1 Lietuvos mokyklos

1 lentelė. Lietuvos mokinių ir mokyklų skaičius

Lietuvoje	2020/2021
Mokyklų skaičius	971
Mokinių skaičius	334 386
BU mokyklos TMMK	102
lenkų	46
rusų ir kitos	56
Mokinių skaičius	31 502
lenkų	9 119
rusų ir kiti	22 383

Šaltinis: 2020/2021 m.m., ŠVIS duomenys.

Svarbu pastebėti, kad duomenys skirtinguose šaltiniuose skiriasi pagal mokinių skaičių tik mokyklose lenkų mokomąja kalba – 9 119 ir mokiniu mokomoji kalba 11 870 atitinkamais metais.

5.2 Mokyklos lenkų mokomąja kalba. Lietuvos švietimo sistemos kontekstas

Lenkakalbiai mokiniai turi galimybę rinktis ugdymą sau priimtinausia kalba ar kalbų kombinacija. Jie gali lankyti:

- 1) mokyklą lietuvių mokomąja kalba;
- 2) Mokyklą lenkų mokomąja kalba;
- 3) mokyklą, kurioje dėstoma ir tautinės mažumos (lenkų) kalbos (TMS būklės analizė, 2018).

2018/2019 mokslo metais pirmąsias klases mokyklose lenkų dėstomąja kalba ėmė lankyti 938 mokiniai. Iš viso tais metais **1-12 lenkiškų mokyklų klasėse mokėsi 11 114 mokinių**: tai sudaro **3,43%** visų Lietuvos mokinių.

Galima daryti išvadą, kad beveik **pusė vaikų iš lenkakalbių šeimų lanko mokyklas ne lenkų mokomąja kalba**. Dažniausiai tai – lietuviškos mokyklos (Masoit, 2019). ŠVIS duomenimis (2020/2021 m. m.), mokinių skaičius mokyklose lenkų mokomąja kalba siekia **9 119**: tai yra **2,73%** mokinių Lietuvoje.

5.3 Lietuvių kalbos ir literatūros VBE tautinių mažumų mokiniams

Visi brandos egzaminai laikomi pagal vieną programą visose Lietuvos mokyklose; vienintelė anksčiau egzistavusi išimtis – iki 2012 m. galiojusi lietuvių kalbos ir literatūros programa tautinių mažumų mokiniams bei atitinkamai pritaikytas VBE. **2011 m.** Lietuvos Seimas priėmė Švietimo įstatymo pataisas, kurios įpareigojo stiprinti lietuvių kalbos mokymąsi ir mokymąsi lietuvių kalba mokyklose tautinių mažumų mokomąja kalba (Tautinių mažumų švietimo politika: kur einama? 2011). Buvo numatyta, jog **nuo 2013 m.** šių mokyklų abiturientai laikys lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą pagal vieną programą su mokiniais iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba.

- ▲ Pagal šį planą, nuo 2013 m. įvestas suvienodintas lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas,
- ▲ **TAČIAU** kitomis kalbomis besimokančių mokinių rezultatai iki šiol vis dar vertinami skirtinga tvarka negu mokyklas LMK baigusių abiturientų darbai (TMS būklės analizė, 2018).

Buvo numatytas **pereinamasis laikotarpis**: jis turėjo pasibaigti tada, kai mokyklą būtų baigę jau pagal suvienodintą lietuvių kalbos ir literatūros mokymosi programą pradėję mokytis penktokai.

Vis dėlto buvo priimtas sprendimas **pereinamąjį-adaptacinį laikotarpį pratęsti dėl pernelyg žemų tautinių mažumų rezultatų** (rezultatai krito, palyginus su tautinių mažumų abiturientų lietuvių kalbos ir literatūros VBE rezultatais prieš šiuos pakeitimus).

Mokiniams, kurie mokėsi tautinių mažumų kalbomis, šiuo laikotarpiu taikomas **diferencijuotas egzamino vertinimas** nei mokyklų lietuvių dėstomąja kalba mokiniams:

- ✓ atitinkamai leidžiamas didesnis įvairių tipų klaidų kiekis negu abiturientams iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba

Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas – tai **vienintelis egzaminas**, kuris yra privalomas **brandos atestatui gauti**. Abiturientai turi du pasirinkimus: egzaminą laikyti mokykliniu arba valstybės brandos egzamino lygiu. Šis egzaminas yra būtinas, norint įstoti į aukštasias mokyklas Lietuvoje (Vilniaus kraštas 2040, 2020).

- ▲ Anot strategijos „Vilniaus kraštas 2040“, abiturientų padėtis blogėjo kiekvienais metais po to, kai buvo suvienodintas lietuvių kalbos ir literatūros VBE: prieš suvienodinant egzamino formatą, 2012 m. jo neišlaikė 6,2% tautinių mažumų mokyklų abiturientų, 2013 m. (po suvienodinimo) egzamino neišlaikė 11,4%, o 2020 m. – jau net 19,2% mokinių. Svarbu pabrėžti, kad šie prasti rodikliai yra gaunami netgi pritaikius specialias egzamino lengvatas tautinių mažumų mokiniams (leidžiamas didesnis klaidų skaičius, skiriasi minimalus rašinio dydis).

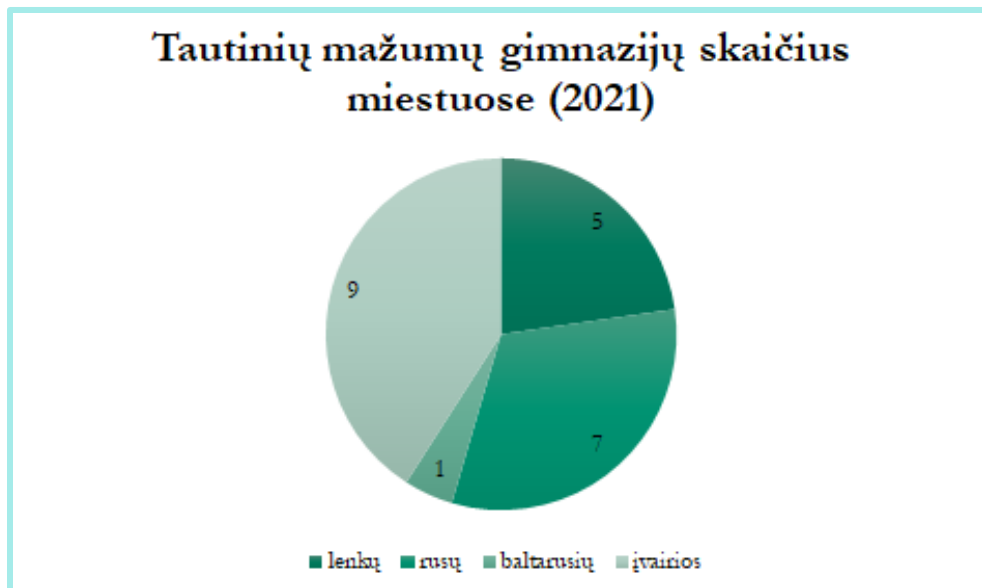
- ▲ Toliau (žr. 8-13 pav.) bus pristatoma **STATISTIKA**, kuri leis palyginti **gimnazijų tautinių mažumų mokomąją kalbą** skirtumus **miestuose** bei **rajonuose**, remiantis mokyklų ir abiturientų skaičiumi bei jų lietuvių k. ir literatūros VBE pasiekimais. Siekiama išryškinti statistiškai reikšmingus skirtumus tarp šio tipo mokyklų Lietuvos miestuose bei rajonuose. Komentaruose bus koncentruojamasi į mokyklas lenkų dėstomąją kalbą. Duomenų šaltinis – NŠA, 2021.

Mokyklos tautinių mažumų dėstomąja kalba.

Miestai vs rajonai

1) Gimnazijų TM mokomąja kalba skaičius pagal vietovę

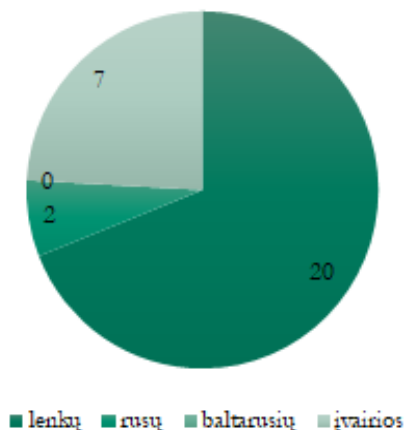
8 pav. Gimnazijų TMMK skaičius miestuose

Miestai: statistika rodo (žr. 8 pav.), jog tarp tautinėms mažumoms skirtų gimnazijų Lietuvos miestuose vyrauja įvairiakalbės gimnazijos (9), taip pat dažnos – gimnazijos rusų mokomąja kalba (7). **Gimnazijos lenkų dėstomąja kalba miestuose – kiek retesnės (5).**

9 pav. Gimnazijų TMMK skaičius rajonuose

Tautinių mažumų gimnazijų skaičius rajonuose (2021)

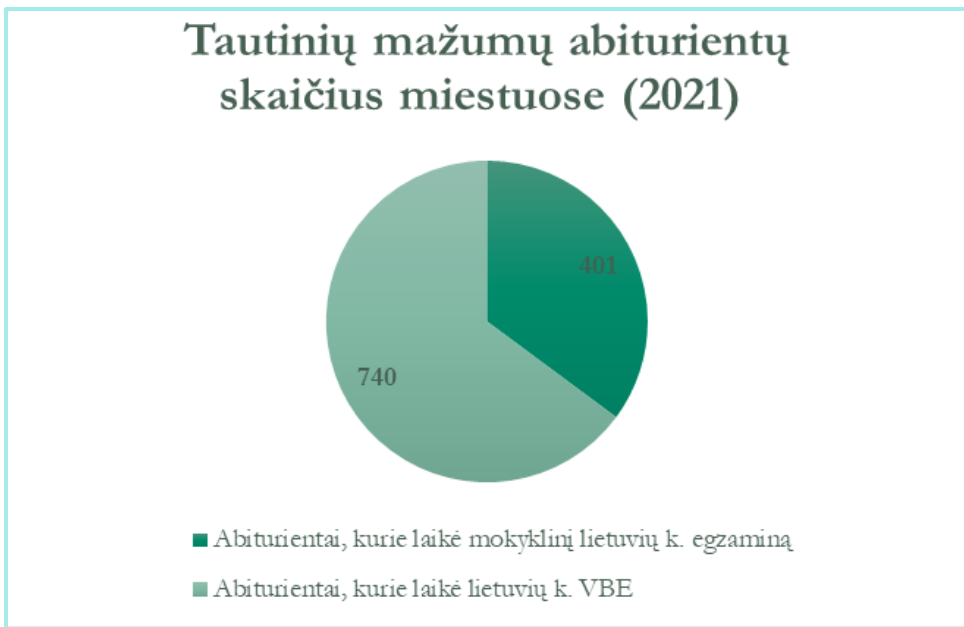
Rajonai: tarp rajonų gimnazijų tautinių mažumų kalbomis ryškėja kitokios tendencijos (žr. 9 pav.). Rajonuose didžioji dauguma gimnazijų TM dėstomąja kalba – lenkiškos mokyklos (20). Šiose teritorijose taip pat yra įvairiakalbių mokyklų, keletas gimnazijų rusų mokomąja kalba. 8 ir 9 paveikslėliai atskleidžia gimnazijų lenkų mokomąja kalba Lietuvoje specifiką: dažniausiai tai – rajono mokyklos.

MOKYKLOS SU TAUTINIŲ MAŽUMŲ DĖSTOMAJA KALBA. MIESTAI VS RAJONAI

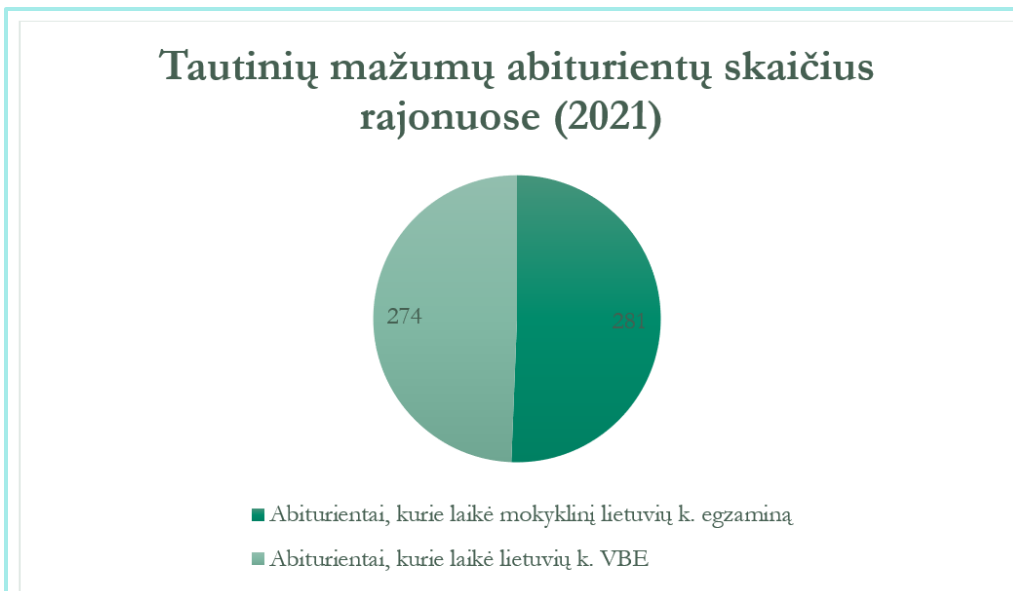
2) Abiturientų iš mokyklų TMMK skaičius pagal vietovę

Matyti tendencija, jog mokyklose TM dėstomąja kalba, kurios yra miestuose, abiturientai lietuvių k. VBE (o ne mokyklinį egzaminą) laikyti **renkasi dažniau** negu abiturientai iš atitinkamų mokyklų rajonuose.

10 pav. Tautinių mažumų abiturientų skaičius miestuose (2021)

11 pav. Tautinių mažumų abiturientų skaičius rajonuose (2021)

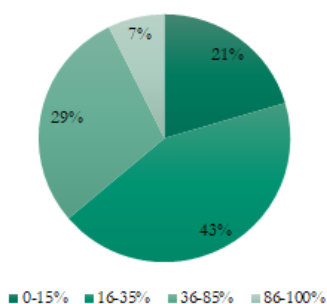

3) Mokyklų TM mokomąja kalba VBE rezultatai pagal vietovę

Pastebima, jog **miestuose** veikiančiose mokyklose TM mokomąja kalba 2021 m. abiturientai pasiekė **geresnių lietuvių k. ir literatūros VBE rezultatų**, lyginant su atitinkamomis mokyklomis šalies rajonuose.

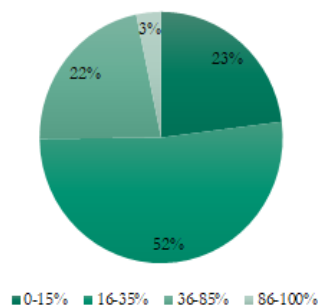
12 pav.

Tautinių mažumų lietuvių k. ir lit. VBE rezultatai miestuose (2021)

13 pav.

Tautinių mažumų lietuvių k. ir lit. VBE rezultatai rajonuose (2021)

Matoma **ATSKIRTIS** tarp tautinių mažumų mokyklų miestuose ir rajonuose (Vilniaus kraštas 2040, 2020). 2021 metų egzaminų sesija parodė (žr. 12-13 pav.), jog **rajonuose besimokančių abiturientų rezultatai žemesni**. Visų pirma, šiose teritorijose **tik 49% (mažiau nei pusė) tautinių mažumų abiturientų pasirinko laikyti lietuvių kalbos VBE**. Iš šių egzaminą 2021 m. laikusių abiturientų **beveik 23% jo neišlaikė, o net daugiau negu pusė (52%) gavo žemiausius balus (16-35%)**. Tokie rezultatai dėsningi: jau daug metų žemiausių valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros egzamino rezultatų sulaukia būtent Šalčininkų rajono abiturientai, kurių dauguma – lenkakalbiai. Šie mokiniai kasdieniame gyvenime su lietuvių kalba nesusiduria pakankamai dažnai.

PASEKMĖS

Prasti abiturientų rezultatai neišvengiamai daro įtaką ir jų tolesniems gyvenimo etapams: atitinkamai, **mažėja procentinė dalis lenkų mokyklų abiturientų, kurie gauna studento krepšėlių**, kadangi šis finansavimas tiesiogiai priklauso nuo mokinių brandos egzaminų pasiekimų (Vilniaus kraštas 2040, 2020).

PASEKMĖS-II

Strategija „Vilniaus kraštas 2040“, 2020:

- ▲ Tokie rezultatai **susiaurina** abiturientų iš rajonų galimybes rinktis **akademini** ir **profesinį** kelią.
- ▲ Gimnazijas ir vidurines mokyklas lenkų mokomąja kalba Lietuvoje 2010-2017 m. baigė 8 378 abiturientai: **tik 2 648 (31,6%)** iš jų **įgijo studento krepšeli**, kuris suteikia teisę į nemokamas studijas.
- ▲ Palyginimui, šio rodiklio šalies vidurkis siekia **47,3%**.
- ▲ Mokyklų lenkų mokomąja kalba abiturientams skirtų **studento krepšelių procentinė dalis ėmė mažėti būtent po 2013 m., kai buvo įvestas suvienodintas valstybinis lietuvių kalbos egzaminas.**
- ▲ Lenkų bendruomenės atstovų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius lenkia tik romų tautinę mažumą.

5.4 Mokinių pasiekimų skirtumus lemiantys veiksniai: (NŠA tyrimai, 2019)

▪ ŠVIETIMO ĮRANKIAI:

- prieiga prie geresnės kokybės ar gausesnių edukacinių išteklių mokinio artimiausioje aplinkoje
- aprūpinimas skaitmeninėmis mokymosi priemonėmis, knygomis
- kultūrinių renginių, muziejų, bibliotekų lankymas
- gausesnės lėšos neformaliajam vaikų švietimui
- sąlygos samdyti korepetitorius

▪ NAMŲ ĮTAKA:

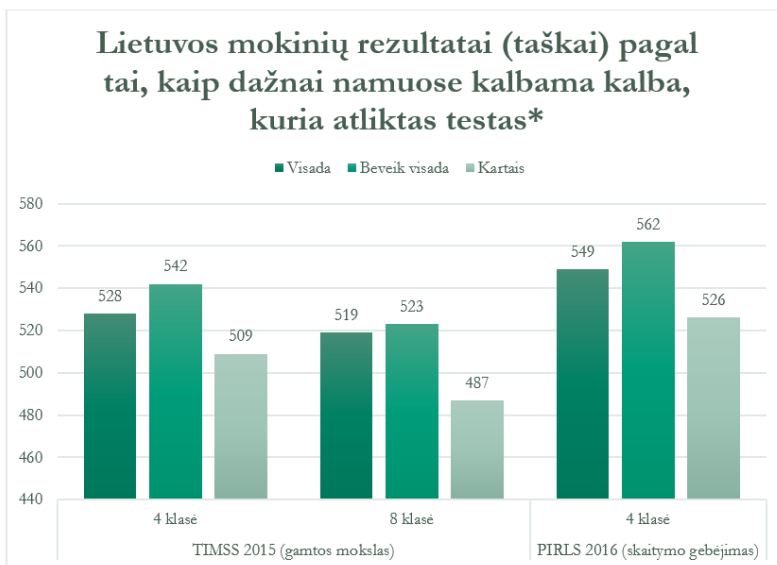
- vaiko šeimos bendravimo kultūra, puoselėjamos vertybės, kaip:
- harmoningi tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai,
- nuolatinis tėvų rūpinimasis vaiko pažanga mokykloje,
- vaiko palaikymas ir globėjų gebėjimas motyvuoti vaiką ateities karjeros atžvilgiu.

Esminiai veiksniai: SEK kontekstas ir kalba

Vienas iš nepalankių mokymosi veiksnių – **neatitikimas tarp kalbos**, kuria mokinys bendrauja **namuose**, ir kuria jis mokosi **mokykloje**. NŠA duomenys (2019) rodo, kad dauguma šalies mokinių mokosi ta kalba, kurią visada (arba dažniausiai) vartoja ir namuose. **Vis dėlto dalis mokinių (iki dešimtadalio) mokomąja kalba namie kalba tik kartais**. Šios grupės pasiekimai žemesni (žr. 14 pav.).

14 pav. Tarptautinių tyrimų rezultatai pagal namuose vartojamą kalbą

Šaltinis: Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose (mokinių pasiekimų atotrūkis) pagal NŠA, TIMSS, NEC PIRLS tyrimų ataskaitas, 2019

* Tyrimo testai buvo pateikti mokyklos mokomąja kalba

TENDENCIJOS:

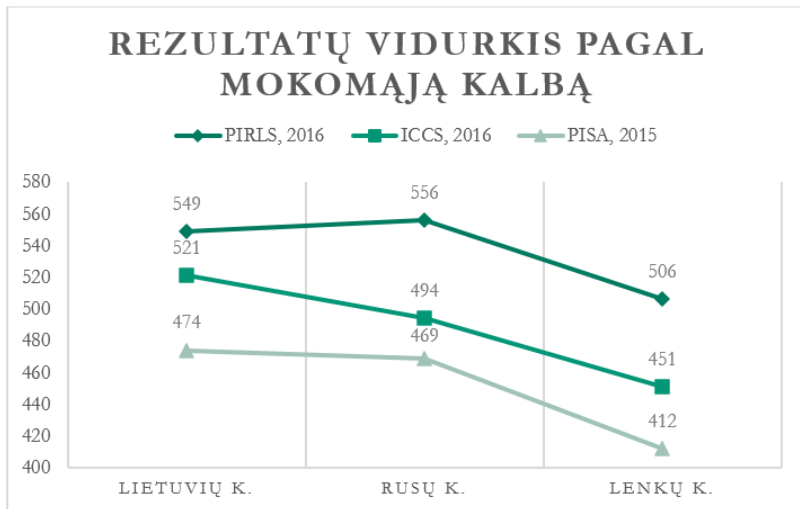
- ✓ Mažiau palankus mokinių SEK kontekstas ir didžiausias **remtinų vaikų skaičius** – dažniausiai mokyklose lenkų mokomąja kalba.
- ✓ Mokyklos, kuriose **nemokamai maitinama pusė ar daugiau mokinių** 2017 m. (NŠA, 2019):

- lenkų mokomąja kalba – **24%**
- lietuvių mokomąja kalba – **14,1%**
- įvairiakalbių – **6,3%**
- rusų mokomąja kalba – **nebuvo**

5.5 Mokinių pasiekimai pagal mokomąją kalbą

15 pav. Lietuvos mokiniai. Tarptautinių tyrimų rezultatų vidurkis pagal mokomąją kalbą

Šaltinis: Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose (mokinių pasiekimų atotrūkis) pagal TIMSS 2015 m. ir PIRLS 2016 m. ataskaitas, 2019 (psl. 27)

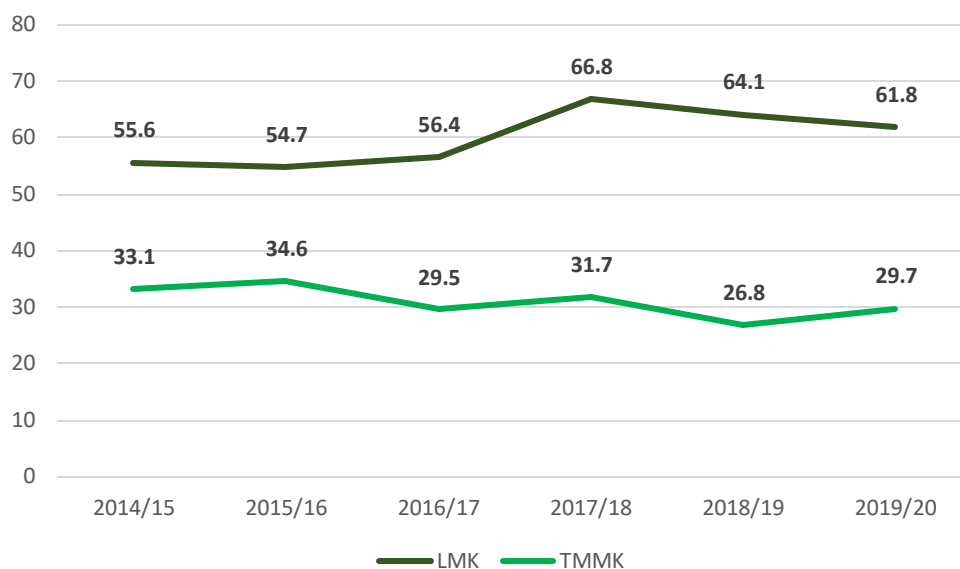
Lenkų kalba besimokančių mokinių **ATOTRŪKIS**:

- **Tarptautiniai PISA, ICCS, TIMSS tyrimai:**
- lenkų kalba besimokančių mokinių visų tiriamų dalykų (ypač skaitymo) – **statistiškai reikšmingai žemesni** nei mokinių, kurie mokosi rusų ar lietuvių kalba (NŠA, 2019).
- **NMPP duomenys:** toks atotrūkis didėja tolygiai – kuo aukštesnė klasė, tuo jis didesnis.
- **PUPP rezultatai:** besimokantys rusų ar lenkų kalbomis pasiekia žemesnius lietuvių kalbos rezultatus. Kita vertus, pastarieji mokiniai nenusileidžia kitų mokomųjų kalbų mokykloms PUPP matematikos rezultatais.
- **Išlaikyti VBE:** svariai padidėjo 3 ar daugiau VBE išlaikiusių abiturientų, besimokiusių lenkų kalba, dalis, o besimokiusių rusų kalba – sumažėjo (NŠA, 2019).

TARPTAUTINIŲ TYRIMŲ TENDENCIJOS

besimokančių lenkų kalba mokinių pasiekimai yra reikšmingai žemesni (žr. 15 pav.) nei mokinių, kurie mokosi rusų bei lietuvių kalbomis, o rusų kalba besimokančiųjų – artimi lietuvių kalba besimokančiųjų pasiekimams (arba net aukštesni).

16 pav. Lietuvių k. ir literatūros VBE. Rašybos taisyklingumo įvertinimų vidurkis mokyklose LMK ir mokyklose TMMK

Šaltinis: Tautinių mažumų švietimo būklė, problematika, sprendimai. Dr. Barbaros Stankevič pristatymas ŠMSM, 2020.

Skirtumai pastebimi ir lyginant mokyklų **TMMK** ir mokyklų **LMK** abiturientų lietuvių kalbos vartojimo ypatumus (žr. 16 pav.).

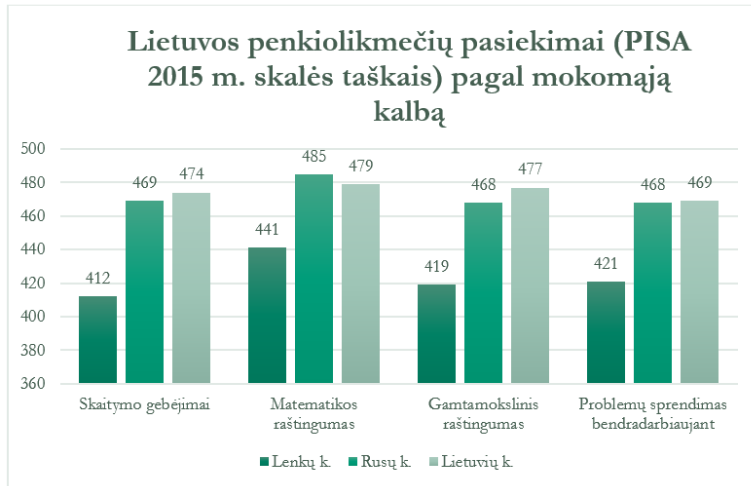
Stabili atskirtis: nuo 2014/2015 iki 2019/2020 metų mokiniai iš mokyklų **TMMK** gavo žemesnius kalbos taisyklingumo ir rašybos įvertinimus (lietuvių k. ir literatūros VBE).

Tarptautinis TIMSS tyrimas leidžia palyginti 4 ir 8 klasės mokinių pasiekimus: matyti, jog aštuntokų **matematikos ir gamtos mokslų rezultatai** yra silpnesni nei 4 kl. mokinių.

TAČIAU:

- **Besimokančių lenkų kalba mokinių pasiekimai – žemesni tiek už šalies vidurkį, tiek ir už besimokančių lietuvių ar rusų kalba mokinių pasiekimus.**
- Mokinių, kurie mokosi lenkų kalba, matematikos pasiekimų atotrūkis yra gana didelis (NŠA analizė, 2019).
- 4 kl. besimokančių lenkų kalba matematikos pasiekimai yra 36 taškais, 8 kl. – 41 tašku žemesni už šalies vidurkį.
- Gamtos mokslų srityje tiek 4 kl., tiek 8 kl. besimokančiųjų lenkų kalba rezultatų atotrūkis nuo šalies vidurkio dar didesnis.

17 pav. Lietuvos mokiniai. PISA 2015 rezultatai pagal mokomąją kalbą

Šaltinis: Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose (mokinių pasiekimų atotrūkis) pagal PISA 2015 m. ataskaitą, 2019 (psl. 15)

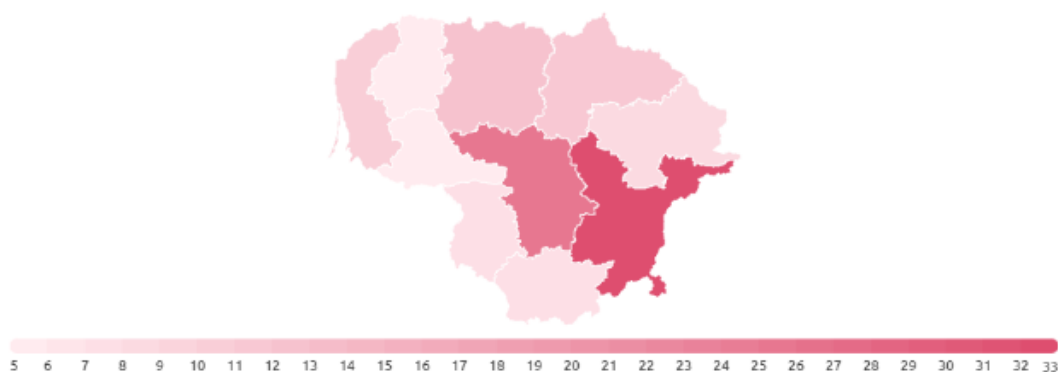
PISA (2015) penkiolikmečių pasiekimų tyrimas (žr. 17 pav.):

- ▲ **ATOTRŪKIS** tarp besimokančių lietuvių ar rusų kalba ir besimokančių lenkų kalba – visose pasiekimų srityse.
- ▲ **Lenkų kalba besimokančiųjų** pasiekimų vidurkis – 38 taškais žemesnis už šalies vidurkį matematinio raštingumo srityje, 56 taškais – gamtamokslinio raštingumo srityje ir net 60 taškų žemesnis už skaitymo pasiekimų vidurkį.

5.6 Pietryčių Lietuvos situacija darbo rinkos atžvilgiu

- Sunkumai mokykloje, žemi VBE egzaminų rezultatai daro žymią **ĮTAKĄ** tolesniems abiturientų pasirinkimams.
- **Nedarbo rodiklis Vilniaus apskrityje** yra vienas iš didžiausių visoje Lietuvoje. Ši apskritis sutampa su tais rajonais, kuriuose gausiausiai susitelkę lenkų kilmės gyventojai (žr. 18 pav.).

18 pav. Bedarbiai apskrityse 2020 m.

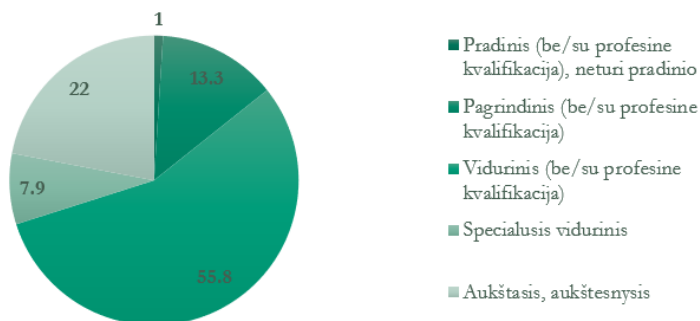

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas (LSD), Darbo rinka Lietuvoje (leidimas), 2021

19 pav. Bedarbių asmenų turimas išsilavinimas 2020 m.

Bedarbių išsilavinimas, dalis proc.,
2020 m.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Rytų Europos studijų centro analizė (2016)

- Šalčininkų rajone – tiek **aukštas nedarbo** rodiklis, tiek **žemas darbo užmokestis**
- Svari rajono gyventojų dalis gauna **socialines pašalpas**. 2014-2016 m. socialinės pašalpos gavėjų skaičius Šalčininkų rajone buvo vienas iš didžiausių šalyje – 7,25% (plg. Lietuvos vidurkis – 3,09% gyventojų).

Kalbos barjeras – trukdo aktyviai dalyvauti darbo rinkoje

Analizė: **69,2%** Lietuvoje gyvenančių lenkų įvertino save kaip **laisvai kalbančius lietuviškai**.

Vos **3,4%** respondentų atsakė, kad **nėra pajėgūs bendrauti lietuvių kalba**. Iš jų tik 30,2% nurodė, kad dėl to susidūrė su problemomis darbindamiesi ar darbinuose santykiuose.

(Tautinės mažumos Lietuvoje: studija, 2017*).

* Rezultatus vertinti atsargiai, nes **tik pradinį ir pagrindinį išsilavinimą turinčių respondentų** šioje apklausoje buvo vos 4,9 proc. Ne iki galo atspindima reali situacija: 2011 m. surašymo duomenys rodo, kad tarp Lietuvos lenkų tokių žmonių – **30,7%**.

- Būtent šiame regione (Vilniaus apskrityje) – **prastesni** lietuvių kalbos ir literatūros **VBE rezultatai**.
- **Išsilavinimo faktorius** lemia galimybes siekti aukštojo mokslo.
- Statistiniai duomenys (2020) rodo, jog **tik 22% bedarbių** asmenų Lietuvoje turi **aukštąjį išsilavinimą** (žr. 19 pav.).
- Geresnės kalbinio švietimo sąlygos rajonų mokyklose = pagalba mažinant neigiamus socialinius rodiklius (pvz., bedarbiystę).

6. Lietuvių kalba mokyklose, kuriose mokosi tautinių mažumų mokiniai

20 pav. Mokyklos tautinių mažumų kalbomis

UGDYMO PROCESAS

Mokykloje bendruomenės sutarimu įteisintas tautinės mažumos kalbos mokymas

Lenkų k. mokoma pagal gimtosios kalbos programą

Kiti dalykai – lietuvių k.

Užsienio kalba – užsienio kalba (pvz., anglų k.)

Pasirenkami dalykai – galimai lenkų k.

Lietuvių k., Lietuvos geografija ir istorija – lietuvių k.

Mokymas tautinės mažumos kalba

Kiti dalykai - lenkų k.

- **Mokinių tėvai (globėjai, rūpintojai) ir mokiniai** mokyklose TMMK gali mokytojų **pageidauti dažnesnio lietuvių kalbos vartojimo pamokose**. Mokykla privalo užtikrinti pasirinktų pamokų vedimą valstybine kalba (TMS būklės analizė, 2018).
- Savaitinių pamokų skaičius mokyklose TMMK **2–3 pamokomis** didesnis nei mokyklose LMK (TMS būklės analizė, 2018).
- Vaikai patiria **didesnį mokymosi krūvį**.
- Mažinama apkrova – **nera privaloma įvesti antrąją užsienio kalbą** nuo 6 klasės, priešingai nei mokyklose lietuvių mokomąja kalba (TMS būklės analizė, 2018).

- Ugdymo proceso kalba ir veiklos organizavimas priklauso nuo tautinės mažumos kalbos statuso mokykloje (žr. pav. 20).

- 1) Mokykloje įteisintas **tautinės mažumos kalbos mokymas**: jos mokoma gimtosios kalbos pamokų metu. Kiti dalykai dėstomi valstybine – lietuvių – kalba. Kai kurie pasirenkamieji dalykai taip pat gali būti mokomi tautinės mažumos kalba.
- 2) Mokykloje įteisintas **mokymas tautinės mažumos kalba**: dauguma pamokų vyksta tautinės mažumos kalba.

Valstybinės kalbos mokoma lietuvių kalbos pamokų metu, lietuviškai dėstoma Lietuvos geografija bei Lietuvos istorija. Tiesa, pastarosios neretai lietuvių kalba dėstomos tik teoriškai. Visi kiti mokomieji dalykai dėstomi tautinės mažumos kalba.

- Visgi vyresnėse klasėse ir mokyklose tautinių mažumų mokomąja kalba ugdymas gali būti laikomas **dvikalbiu** (TMS būklės analizė, 2018)
- Mokomasi iš **vadovėlių lietuvių kalba** – ruošiamiasi VBE lietuvių kalba.
- **Modernių vadovėlių gimtąja kalba – trūksta.**

7. Lietuvių kalbos pamokų val./sav. skaičius mokyklose skirtingomis dėstomosiomis kalbomis

Pagal 2021-2022 m.m. galiojančius reikalavimus, mokyklose **TMMK mokiniai mokomi tiek savo gimtosios, tiek lietuvių (valstybinės) kalbos** (žr. 2 lentelę).

Papildomas kontaktinių valandų krūvis jau nuo pat pradinės mokyklos – lietuvių k. mokyklose, kuriose įteisintas tautinės mažumos k. dėstymas (prie lietuviškai dėstomų dalykų prisideda lenkų k. pamokos), o ypač – mokyklose TMMK, kur prie lenkiškai dėstomų dalykų bei gimtosios kalbos pamokų atsiranda ir didelis skaičius lietuvių kalbos pamokų.

Bendras lietuvių ir gimtosios (lenkų) kalbos pamokų krūvis svariai skiriasi nuo mokyklų LMK, kur šią apkrovą sudaro tik valstybinės kalbos (lietuvių) pamokos.

- 1) **Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo** įstaigose lenkų ugdomąja kalba – 5 valandos ugdymo lietuvių kalba. Jo pobūdį lemia pati ugdymo įstaiga.
- 2) **Pradinio ugdymo metu – didesnis bendras krūvis** nei mokyklose lietuvių mokomąja kalba mokiniams.

Bendras kalbos pamokų krūvis, 1 kl.:

Mokyklos TMMK – 420 val./m.m. > mokyklos LMK – 280 val./m.m.)

BET mažesnis lietuvių kalbos pamokų skaičius nei mokyklose LMK.

Lietuvių kalbos pamokų krūvis, 1 klasė:

mokyklos TMMK – 175 lietuvių k. val./m.m. < mokyklos LMK – 280 val./m.m.)

REZULTATAS: pradinėse (1-4) klasėse susidaro 350 val. skirtumas tarp mokyklų TMMK mokinių ir mokyklų LMK.

Bendras kalbos pamokų krūvis, 12 kl.: (neskaičiuojant užsienio k. pamokų) **skiriasi dar akivaizdžiau:**

Mokyklų TMMK mokiniai – 805 val./m.m. > mokyklų LMK mokiniai – 350 val./m.m.)

Lietuvių kalbos pamokų krūvis – didesnis mokyklose TMMK, negu mokyklose lietuvių mokomąja kalba. Bandoma „pasivyti“ mokinių iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba literatūrinės žinias (paruošos VBE egzaminui).

12 klasė: mokyklos TMMK – 455 lietuvių k. val./m.m. > mokyklos TMMK – 350 val./m.m.)

2 lentelė. Lietuvių kalbos pamokų valandos

Ugdymo etapai	Klasės	Gimtosios k. pamokų skaičius mokyklose TMMK	Lietuvių k. mokyklose TMMK	Privalomas gimtosios ir lietuvių k. krūvis mokyklose TMMK	Lietuvių k. mokyklose LMK
Ikimokyklinis ir priešmokyklinis			5 val./sav.	5 val./sav.	Visi užsiėmimai lietuvių k.
Pradinis	1	245	175	420	280
	2	245	140	385	245
	3	245	175	420	245
	4	245	175	420	245
	5				
Pagrindinis	6	370	370	740	370
	7				
	8	370	370	740	370
	9				
	10 (I gimnazijos)	296	333	629	333
Vidurinis	III gimnazijos	280 (bendras k.)	385 (bendras k.)	665 (abu bendrieji k.)	280 (bendras k.)
		350 (išplėstinis k.)	455 (išplėstinis k.)	805 (abu išplėstiniai k.)	350 (išplėstinis k.)
	IV gimnazijos	280 (bendras k.)	385 (bendras k.)	665 (abu bendrieji k.)	280 (bendras k.)
		350 (išplėstinis k.)	455 (išplėstinis k.)	805 (abu išplėstiniai k.)	350 (išplėstinis k.)
Aukštasis	Lietuvoje – Balstogės universiteto filialas; Iki 40 lenkakalbių mokinių kasmet gauna stipendijas studijoms Lenkijoje; 2017/2018 brandos atestatą gavo 818 abiturientai iš mokyklų lenkų mokomąja kalba; 571 iš jų įstojo į aukštąsias mokyklas (69,8%); 10% iš jų studijuoja užsienyje.				

Šaltinis: 2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai, 2021;
<http://portalszkolny.org/macierz-szkolna-o-stanie-szkolnictwa-polskiego-na-litwie>

8. Neformalusis švietimas tautinių mažumų vaikams

- ✓ **Tautinėms mažumoms priklausantys vaikai** Lietuvoje turi teisę ne tik į formalųjį švietimą savo gimtąja kalba, bet ir į **neformalias veiklas tautinių mažumų kalbomis**.
- ✓ Neformalusis švietimas leidžia **integruotis į šalies gyvenimą, edukacinę ir kultūrinę veiklą**, ir tokios galimybės dar praplečiamos, mokykloms pasiūlant neformaliąją veiklą vaiko gimtąja kalba (TMS būklės analizė, 2018).

- ✓ **Po 2015 metų** (įvedus neformaliojo vaikų švietimo krepšelį), mokyklų tautinių mažumų dėstomąja kalba padaugėjo netgi **dvigubai** (TMS būklės analizė, 2018).
- ✓ Kartu **daugiau nei du kartus išaugo mokinių**, dalyvaujančių jose siūlomose programose, skaičius.
- ✓ 2018 m. šalyje – **20 įvairiakalbių neformaliojo vaikų švietimo mokyklų** (12 Vilniaus mieste, 1 Vilniaus rajone, 4 Šalčininkų rajone, 3 Visagine): jas lankė iš viso **5 320 mokinių**.

9. Švietimo lenkų kalba Lietuvoje ateities strategijos

Švietimas lenkų kalba Lietuvoje – nuolatos stebimas ir **analizuojamas** tiek Lietuvos institucijų ir piliečių, tiek Lenkijos Respublikos politikų bei išorinių ekspertų. Tolesnėje lentelėje pateikiami svarbiausi **strateginiai dokumentai** dėl švietimo įstaigų lenkų mokomąja kalba Lietuvoje.

Strategijos švietimui lenkų kalba Lietuvoje

XVIII Vyriausybės programa

46.4. **Įtraukusis ugdymas kiekvienoje mokykloje.** Kiek įmanoma turi būti atliepti **individualūs mokymosi poreikiai**. Viena prioritetinių veiklų šioje srityje bus sudaryti tinkamas sąlygas pedagogams vykdyti **įtraukųjį ugdymą** ir kelti šių specialistų kompetencijas.

46.8. **Kokybiškas ugdymas tautinių mažumų mokyklose.**

- Užtikrinti, kad tautinių mažumų mokyklos taptų **vieta, ugdančia ne tik labai geras lenkų, rusų, ukrainiečių ar baltarusių kalbos, bet ir labai geras lietuvių kalbos žinias.**
- Ieškoti galimybių prisidėti prie **vadovėlių lietuvių, lenkų, rusų ir baltarusių kalba atnaujinimo** pagal naujausias ugdymo programas ir tendencijas.
- **Konceptualus požiūris į dvikalbį ar daugiakalbį ugdymą,** padedantis tautinių mažumų vaikams **integruotis į aplinką, kurioje vartojama lietuvių kalba, ir atvirkščiai.**
- Mokiniam – galimybė objektyviai susipažinti su krašto **istorija, tautinių mažumų indėliu į Lietuvos kultūrą, istoriją ir kitas viešojo gyvenimo sritis.**
- Plėsti **skaitmeninio ugdymo turinio užsienio kalbomis prieinamumą** tautinių mažumų mokyklose.
- Galimybės **įdarbinti mokytojus iš Lenkijos, Ukrainos, Baltarusijos dirbti tautinių mažumų mokyklose Lietuvoje.**
- Tautinių mažumų bendruomenes **įtraukti į diskusiją dėl ugdymo kokybės standarto.**

Strategijos švietimui lenkų kalba Lietuvoje

<p>XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas</p>	<p>1.2.20. Parengti Lietuvos kontekstą atitinkantį ir tarptautinėje erdvėje pasitvirtinusį dvikalbio ugdymo modelį ir diegti jį ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir mokyklose, kuriose ugdymas vykdomas tautinių mažumų kalba</p> <p>1.2.21. Užtikrinti sąlygas tautinių mažumų gimtosios kalbos mokymuisi naudoti atnaujintą ugdymo turinį atitinkančius vadovėlius, skaitmeninius išteklius ir stiprinti gimtosios kalbos mokytojų kompetencijas</p>
<p>2021-2030 Švietimo plėtros programa (šiuo metu dar nepatvirtinta)</p>	<p>3.2. Didinti švietimo įtrauktį ir prieinamumą, užtikrinti saugią aplinką kiekvienam asmeniui.</p> <p>3.2.6. Pagerinti švietimo įtrauktį asmenims, patiriantiems atskirtį, suteikti švietimo pagalbą bei koordinuotai teikiamas paslaugas.</p> <p>Problemos ir priežastys:</p> <p>Nevienodas švietimo prieinamumas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims, vaikams, kilusiems iš žemas pajamas turinčių šeimų.</p> <p>Aukštasis mokslas yra menkai prieinamas vaikams, kilusiems iš žemas pajamas turinčių šeimų.</p> <p>3.2.3. Racionaliai naudojant nacionalinius ir savivaldybių švietimo pagalbos išteklius bei gerinant švietimo pagalbos prieinamumą ir kokybę įvairių ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, išvystyti regioninius švietimo pagalbos centrus.</p>

Valstybinė švietimo 2013-2022 m. strategija

19.3. **užtikrinti naudojimosi švietimu pirmenybę socialinės atskirties <...> asmenų grupėms, siekiant socialinės atskirties įveikos ir gabių asmenų ugdymo dermės.**

- Sukurti veiksmingą socialinės paramos sistemą socialiai remtiniems švietimo sistemos dalyviams.
- **Kaimo mokyklų ir tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių mokyklų tinklo pertvarką** įgyvendinti atsižvelgiant į bendruomenių, ypač vaikų, interesus, laikantis mokyklų efektyvumo ir socialinės atskirties mažinimo principo.
- Užtikrinti tautinės, pilietinės Lietuvos tapatybės stiprinimą, lietuvių kalbos, tautinių mažumų gimtųjų kalbų mokymo ir ugdymo tautinių mažumų kalba kokybę, Lietuvos kultūros puoselėjimą ir tęstinumą;

19.4. plėtoti formaliojo ir neformaliojo švietimo integralumą ir tarpusavio papildomumą, diegti atvirus ir lanksčius mokymosi būdus.

19.5. užtikrinti lietuviškosios ir Lietuvos tapatybės ir kultūros ugdymą.

Susitarimas dėl Lietuvos švietimo politikos (2021–2030)

- **Švietimas yra kertinis Lietuvos valstybės prioritetas – šalies pažangos ir žmonių gerovės pamatas**
- Svarbu sudaryti lygias galimybes ir užtikrinti lygiavertes sąlygas kiekvienam asmeniui siekti išsilavinimo;
- Siekti, kad ugdymo(si) rezultatai kuo mažiau priklausytų nuo neigiamų asmens socialinių, ekonominių ir kultūrinių aplinkos sąlygų;
- Kiekvieno Lietuvoje gyvenančio asmens išsilavinimas reikalauja valstybės investicijų ir ilgalaikių įsipareigojimų;

<p>Susitarimas dėl Lietuvos švietimo politikos (2021–2030)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vertinti savivaldos visais lygmenimis indėlį ir reikšmę švietimo sistemoje; • Sudaryti sąlygas, kad švietimas stiprintų demokratinę visuomenę ir jos kultūrą, skatintų tautinį, pilietinį bei politinį sąmoningumą ir tarpusavio pasitikėjimą; • Iki 2024 metų sukurti bendrą ir visiems – kaimo bei miesto, įskaitant užsienio lietuvių ir tautinių bendrijų bei mažumų, – vaikams prieinamą bendrojo ugdymo kokybės standartą, atsakantį į XXI amžiaus iššūkius.
<p>Išorės ekspertų iš Lenkijos parengta analizė „Vilniaus kraštas 2040“ (2020)</p>	<p>Mokyklos su lenkų mokomąja kalba vizija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) užtikrinanti aukštos kokybės mokymą lenkų kalba nuo darželio iki universiteto, 2) galinti pritraukti mokinius ir studentus iš lenkų ir kitų, ne lenkų, šeimų, 3) ugdanti asmenis, suvokiančius savo tautinę ir kalbinę tapatybę (Vilniaus krašto ir Lietuvos patriotai, puikiai kalbantys lenkų ir lietuvių kalbomis). 4) Lenkų mokykla – pagrindinis lenkų visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo <...> Lietuvoje centras. 5) Sukurti stokojamų kompetencijų žemėlapi (remiantis objektyvių mokslinių tyrimų, kuriuos galbūt galėtų atlikti kitų šalių (ne Lietuvos ar Lenkijos) mokslininkai, rezultatais) 6) organizuoti mokymus mokytojams ne tik Lietuvoje ir Lenkijoje, bet ir tose šalyse (pvz., Suomija, Estija); 7) sukurti keitimosi patirtimi tinklą tarp Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų;

Išorės ekspertų iš Lenkijos parengta analizė „Vilniaus kraštas 2040“ (2020)

- 19) Sukurti Vilniaus krašto lenkams **lengvatinį doktorantūros studijų Lietuvoje ir Lenkijoje modelį;**
- 20) Sukurti Lietuvos lenkų švietimo plėtros **rinkodaros planą;**
- 21) Vykdyti plataus masto **novatoriškas kampanijas**, kurios:
  - skatintų mokymąsi lenkų kalba Lietuvoje
  - skleistų informaciją apie Lietuvos lenkų švietimo įstaigų ir jų abiturientų pasiekimus
- 22) Pertvarkyti Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų draugiją „**Macierz Szkolna**“ ir Lietuvos lenkų mokyklų tėvų forumą į **depolitizuotas organizacijas:**
  - atstovauti mokytojų, tėvų ir mokinių interesams
  - aktyviai siekti gerinti mokymo kokybę ne tik lenkų mokyklose, bet ir visoje Lietuvoje;
  -
- 23) Mokyti lenkų kalbos lietuviškose ir rusiškose Vilniaus ir Vilniaus krašto mokyklose;
- 24) Stiprinti **Balstogės universiteto Vilniaus filialo nepriklausomumą;**
- 25) Suteikti lenkų filologijos centrams Vilniaus universitete ir VDU teisę patvirtinti lenkų kalbos žinias B2-C1 lygiu
- 26) Organizuoti vertimo studijas VU Polonistikos centre: ugdyti lenkų ir lietuvių kalbas puikiai mokančius vertėjus;
- 27) VDU lenkų filologijos studijų metu **rengti dviejų specializacijų pedagogus** (pvz., lenkų kalbos ir matematikos);
- 28) Užtikrinti Lietuvos mokiniams ir mokytojams **nemokamą prieigą prie internetinių ugdymo turinio šaltinių Lenkijoje** (pvz., pasitelkus programėles)

Ši analizė apžvelgia **LENKŲ TAUTINĖS MAŽUMOS ŠVIETIMO SITUACIJĄ LIETUVOJE**.

Dokumente aptartos tokios pagrindinės **TEMOS**:

- ✓ Lietuvos piliečių tautinė sudėtis
- ✓ Bendra lenkų tautinės mažumos situacija
- ✓ Tautinių mažumų Lietuvoje švietimo ypatumai
- ✓ Palyginimas: mokyklos TMMK miestuose/rajonuose
- ✓ Tautinių mažumų švietimo teisinė bazė
- ✓ Lietuvos ugdymo įstaigų statistika
- ✓ Lietuvių k. ir literatūros VBE rezultatų apžvalga
- ✓ Tarptautiniai tyrimai Lietuvos mokyklose skirtingomis mokomosiomis kalbomis
- ✓ Strateginiai dokumentai dėl tautinių mažumų švietimo ateities

- Šie aspektai parodo tiek mokyklų TMMK išskirtinumą ir naudą, tiek kylančius iššūkius bei esmines sistemos spragas.
- Nagrinėjamas konkretus šalies atvejis – valstybinis ugdymas lenkų kalba (ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, vidurinio ugdymo ir aukštojo mokslo etapai).
- Dokumente ryškėjančios neigiamos tendencijos leis nuosekliai pereiti prie tolesnės projekto gairės: antrojoje analizėje bus įvardinti tokios problematikos šaltiniai (giliosios reiškinio priežastys ir jų tarpusavio sąsajos).

Reikšmingiausi elementai, rodantys **mokyklų lenkų MK**

ATSKIRTĮ:

1. Miesto/rajonų skirtumai
2. Kalbiniai skirtumai
3. Mokymosi valandų krūvio skirtumai
4. Didėjantys SEK skirtumai: sunkiau prieinamas aukštasis mokslas ir aukštesni bedarbystės rodikliai

DETALIAU:

1. Miestai vs rajonai

- ✓ **Dauguma** mokyklų TMMK Lietuvos **rajonuose – lenkų mokomąja kalba;**
- ✓ Mokiniai iš mokyklų TMMK rajonuose lietuvių k. ir literatūros **VBE** laikyti renkasi rečiau nei šių mokyklų mokiniai miestuose;
- ✓ Rajonų mokyklose TMMK – prastesni lietuvių k. ir literatūros **VBE** rezultai nei šių mokyklų rezultatai miestuose.

2. Kalbiniai skirtumai

- ✓ Mokinių **lenkų MK** lietuvių k. ir literatūros **VBE** rezultatai – **stabiliai prastesni** už mokinių iš mokyklų lietuvių MK rezultatus (bei atskiri gebėjimai, kaip rašyba ar stilistika);
- ✓ Nuo **2013 m.** (suvienodinus lietuvių k. VBE formatą) – krentantys VBE išlaikymo rodikliai tarp abiturientų iš mokyklų lenkų MK;
- ✓ **Tarptautinių tyrimų** (PIRLS, PISA, TIMSS) rezultatai: lenkų kalba besimokančių mokinių įvairių dalykų pasiekimai – dažniausiai **žemesni** už lietuvių ar rusų kalba besimokančiųjų.

3. SEK skirtumai

- ✓ **Žemas SEK regionuose, kuriuose susitelkusi lenkų tautinė mažuma.** Šios teritorijos sutampa su tais rajonais, kuriuose: (1) lietuvių k. VBE rezultatai – žemi; (2) nedarbo rodikliai – vieni iš aukščiausių šalyje; (3) žemi atlyginimai.
- ✓ Didžiausias nemokamai maitinamų remtinų mokinių skaičius – mokyklose lenkų MK (**24%**, plg. mokyklose LMK – 14,1%).

4. Valandų krūvis

- ✓ Bendras krūvis **mokyklose TMMK** – visose klasėse didesnis už krūvį mokyklose LMK;
- ✓ **Lietuvių k. pamokų** skirtumai:
  - 1 klasė mokykloje TMMK < 1 klasė mokykloje LMK (skirtumas – **105 val.**)
  - 1-4 kl. = iš viso 350 val. skirtumas: mokyklos TMMK vs mokyklos LMK**
  - 12 kl. mokykloje TMMK > 12 klasė mokykloje LMK (skirtumas – **105 val.**)

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS

Švietimas lenkų kalba Lietuvoje – lyg „užburtas ratas“. Išsilavinimas, gautas dar mokykloje TMMK, grandinine reakcija gali lemti ne tokią sėkmingą dalies tautinių mažumų piliečių įtrauktį ir integraciją į visuomenę:

- ▼ Didesnis bendras krūvis = prastesni rezultatai
- ▼ Prasti lietuvių k. VBE rezultatai
- ▼ Mokiniai neįstoja į aukštąsias mokyklas/norimas specialybes
- ▼ Žemesnis išsilavinimas = didesnis nedarbas
- ▼ Didesnis nedarbas = žemesnis SEK
- ▼ Poveikis valstybiniu mastu

Švietimo lenkų mokomąja kalba strategijos – neefektyvios. **Nėra matyti vientisumo** politiniuose sprendimuose šiais klausimais.

Tai – **tarptautinio lygio problema**, tapusi svarbiu veiksniu siekiant Lietuvos bendradarbiavimo su kaimynine Lenkijos Respublika.

Reikalingi **alternatyvūs sprendimai**, atliepiantys dabartinę mokyklų lenkų MK būklę. Būtina **sisteminga prieiga** ir pamatuoti įrankiai, paruošti pagal detalią situacijos analizę.

Tolesniame dokumente (2-ojoje gairėje) bus atsižvelgta į šiuos elementus.

- Kazėnas, G., Jakubauskas, A., Gaižauskaitė, I., Kacevičius, R. & Visockaitė, A. (2014). Lietuvos lenkų tautinės mažumos identiteto tyrimas / Badania dot. tożsamości polskiej mniejszości narodowej na Litwie. Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius.
- Klimanskis S., Ivanauskas V., Kazėnas G., Keršanskas V. & Legatas, Š. (2017). Tautinės mažumos Lietuvoje: studija. Rytų Europos studijų centras, Vilnius.
- Lenkų Diskusijų Klubas (2020). Lenkų kalbos ir Lenkų bendruomenės Lietuvoje išsaugojimo ir vystymo strategija „Vilniaus kraštas 2040“.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992).
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. sausio 16 d. įsakymas Nr. 56 „Dėl Tautinių mažumų švietimo nuostatų“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. V-1856 „Dėl Ugdymo lietuvių kalba bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje tvarkos aprašo patvirtinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. kovo 17 d. nutarimas Nr. XI-1281.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro ir Lenkijos Respublikos nacionalinio švietimo ministro 2019 m. lapkričio 21 d. deklaracija Nr S-1074 „Dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo“.
- Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo 1989 m. lapkričio 23 d. nutarimas Nr. XI-3412 (papildytas ir pakeistas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo 1991 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. I-1007).
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-779.
- Lietuvos Respublikos 2000 m. vasario 17 d. įstatymas Nr. VIII-1548 „Dėl Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos ratifikavimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. V-1569 „Dėl vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2021 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. V-688 „Dėl 2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“.

- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento generalinio direktoriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. įsakymas Nr. ISAK-1463/V-65 „Dėl Šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo“.
- Masoit, I. (2019). Miejsce języka polskiego w wielojęzycznym repertuarze uczniów szkół polskich na Litwie. Polonistyka. Innowacje. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2019, No. 10.
- Nacionalinė švietimo agentūra (2019). Lietuva – švietimas šalyje ir regionuose. Mokinių pasiekimų atotrūkiai.
- Nacionalinė švietimo agentūra (2019). Švietimo būklės apžvalga.
- Nutarimas dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, 2020 m. gruodžio 11 d., Nr. XIV-72, Vilnius.
- Stankevič, B. (2020). Tautinių mažumų švietimo būklė, problematika, sprendimai. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.
- Susitarimas dėl Lietuvos švietimo politikos (2021–2030), Lietuvos Respublikos Seimas, 2021 rugsėjo 1 d.
- Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2011). Tautinių mažumų švietimo politika: kur einama?
- Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2018). Tautinių mažumų švietimo būklės analizė.
- Valstybinė švietimo 2013-2022 m. strategija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2014 gruodžio 19 d.
- XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 155.
- 2021-2030 Švietimo plėtros programa, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2020 liepos 2 d.